

När skuldfällan slog igen

– Upplevelser av överskuldsättning och ekonomisk rådgivning

Anna Lindström

Socialhögskolan vid Lunds universitet
HT-08

Handledare: Torbjörn Hjort

Abstract

Author: Anna Lindström

Title: Experiences of being in debt and of an economic counselling.

Supervisor: Torbjörn Hjort

Assessor: Hans-Edvard Roos

The purpose of this study was to examine how people experience being in debt, what they consider was the reason for being in debt and how they experienced economic counselling. The empirical data was based on five semi-structured interviews with people having experiences from being in debt and experiences of economic counselling. The data was analysed by using theoretical perspectives from a model called economic-shame created by Bengt Starrin. The model shows how being in debt and the feelings of shame influence health. The conclusion shows that the reasons for being in debt often is due to several sudden and tragic events happening at the same time or due to each other. Together with the experiences and feelings of guilt and shame, the economical situation led to a deterioration of physical and psychological health. However, there were often circumstances arisen before the experience of being in debt which worsen the experience of being in debt. Economic counselling had great impact on the clients and the psychological counselling proved just as useful as the economic.

Key words: economic counselling, debt, shame, health

Innehållsförteckning

1. Förord	5
2. Inledning	6
2.1. Problemformulering	6
2.2. Syfte	7
2.3. Frågeställningar	7
3. Bakgrund	8
3.1. Budget och skuldrådgivning i kommunal regi	8
3.2. En tillbakablick	8
3.3. Skuldsaneringslagen	10
4. Tidigare forskning	10
4.1. Orsaker till skuldsättning	11
4.2. Rådgivningens effekter	12
4.3. Konsekvenser för överskuldsatta	13
5. Metod	14
5.1. Metodval	14
5.2. Urval	15
5.3. Tillvägagångssätt	16
5.4. Förtjänster, begränsningar och tillförlitlighet	16
5.5. Beskrivning av analys	18
5.6. Etiska överväganden	18
6. Teoretiska utgångspunkter	19
6.1. Ekonomi-skam modellen	19
6.2. Ekonomisk påfrestning	20
6.3. Skamgörande erfarenheter	20
6.4. Statusbunden skam	21
6.5. Skam och relationer	21

7. Analys	22
7.1. Orsak till skuldsättning	22
7.2. Att leva med skulder	23
<i>Hälsa</i>	23
<i>Skuld/Skam</i>	24
<i>Självkänsla</i>	25
<i>Familj/Relationer</i>	26
<i>Sammanfattning</i>	26
7.3. Budget och skuldrådgivning en vändpunkt	27
<i>Rådgivning</i>	27
<i>Skuldsanering</i>	28
<i>Hälsa</i>	29
<i>Självkänsla</i>	29
8. Avslutande diskussion	31
9. Referenslista	34
Bilaga 1	36
Bilaga 2	37

1. Förord

Jag vill främst tacka alla de personer som ställt upp i intervjuer. Att berätta om sin ekonomiska situation och upplevelser för en främmande person är ingen enkel sak, tack till alla er. Tack till er som jobbar på budget och skuldrådgivningen som hjälpt mig genom arbetets gång. Tack till min handledare Torbjörn Hjort som handlett mig genom resans gång. Tack till min familj som trott på mig under mitt jobb med uppsatsen.

Lund januari 2009

2. Inledning

2.1 Problemformulering

Allt fler individer har i dagens samhälle kommit att påverkas av försämrade privatekonomi och skuldproblematik. Kunskapen är begränsad, trots detta är många människor berörda eller riskerar att beröras av ekonomiska svårigheter och skuldproblem (Sandvall 2008). Framväxten av den moderna form av överskuldssättning som vi idag ser i de flesta västerländska samhällen utgör ett allvarligt hot mot de drabbade individerna och hushållen, men även mot samhället i sin helhet. Enligt kronofogdemyndighetens beräkningar finns det i Sverige ungefär 400 000 personer som är överskuldssatta. I september i år hade personer boende i Skåne län sammanlagt nästan åtta miljarder kronor i skuld i kronofogdens register (Kronofogdemyndigheten 2008).

Konsumtionssamhället utmärks av motsägelsefulla normer och föreställningar där vi å ena sidan uppmuntras till återhållsamhet och sparande, å andra sidan nås vi av budskap genom media och reklam att vi ska handla och spendera. Konsumtionssamhället riktar sig till alla i samhället oberoende tillgångar men ger kanske inte för de med knappa resurser någon möjlighet att avstå från ett deltagande. Konsumtion handlar inte bara om ekonomi eller om nödvändiga behov utan har även en social dimension. Hur och vad vi konsumerar är av betydelse för hur vi blir uppfattade av vår omgivning (Hjort 2004).

Vi uppmanas att ta snabba lån med ofördelaktiga krediter som på sikt ibland bidrar till stora skulder. När skulderna blir ett faktum och när inkomsten inte räcker till blir man överskuldssatt. Problemen är stora och många människor är utsatta, trots detta är diskussionen liten. Hur ska överskuldssättningen hejdas i ett samhälle som tvingar oss att låna pengar? Det stora samhällsproblemet avtar så småningom till att bli ett individuellt problem men som slår tillbaka genom ökade kostnader för arbetslösa, sjukskrivna och stora samhälleliga insatser när det gäller skuldsanering och skuldrådgivning.

Det finns en mängd historier från rådsökande på budget- och skuldrådgivningen. Dock finns det inget enkelt och entydigt sätt att beskriva deras situation. Mångas situation beskrivs av kronofogdemyndigheten som en ond cirkel där personer fallit offer för konjunktursvängningar som påverkat deras privatekonomi. Stora bostadslån och förlustaffärer

med bostäder har ofta varit början av en ond cirkel. Sjukdom, arbetslöshet och ändrade familjeförhållanden är ofta stora påverkansfaktorer (Konsumentverket 2005).

Människor som inte själva kan påverka sin ekonomi påverkas destruktivt. Detta begränsar livsmöjligheterna och skapar ett utanförskap och en ofrihet. Hur en människa sköter sina pengar är inte bara en ekonomisk fråga, utan ofta ett sätt vilket speglar sättet att hantera sitt liv. Det finns således starka kopplingar mellan ekonomiska och sociala förhållanden. Egen kontroll och grepp om den egna ekonomin skapar självkänsla som i sin tur kan ge hjälp till att minska de sociala problemen (Konsumentverket 2005). I en rapport från kronofogdemyndigheterna rapporteras att överskuldssatta generellt sett har cirka trettiofem procent lägre hälsovärden än normalbefolkningen. Dessa förklaras genom folksjukdomar som hjärt- och kärlproblem, högt blodtryck, diabetes, besvär från mage och tarmkanalen, cancersjukdom, allergier, mentala och psykosomatiska problem vilka är cirka nio gånger vanligare bland de överskuldssatta jämfört med normalbefolkningen. Trots att siffrorna är oroande höga när det gäller hur många personer som är skuldsatta och lever med en skuldproblematik verkar forskningen inom området vara liten (Kronofogdemyndigheten 2008).

Det finns många frågor som väcks inom ramen för huruvida samhällets insatser är behjälpliga när det gäller personer med skuldproblem. När skuldproblemet individualiserats är frågan om samhällets insats tenderar att peka ut individen som offer för sina skulder? Denna uppsats handlar om hur personer med skuldproblematik upplever sin situation som överskuldssatt och hur budget och skuldrådgivningen påverkat dessa.

2.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur överskuldssatta personer upplever orsaker till deras skuldsättning, hur det är att leva med skulder samt hur budget- och skuldrådgivning påverkat dem.

2.3 Frågeställningar

Hur upplever överskuldssatta personer orsaken till skuldsättning?

Hur beskriver överskuldssatta personer att det är att leva med skulder?

Hur har överskuldssatta personer påverkats av budget och skuldrådgivning?

3. Bakgrund

3.1 Budget och skuldrådgivning i kommunal regi

I skuldsaneringslagens (2006:548) andra paragraf om allmänna bestämmelser sägs att kommunen ska lämna råd och anvisningar till skuldsatta personer inom ramen för socialtjänsten eller på annat sätt. Dock anger lagen inga föreskrifter för *hur* verksamheten ska bedrivas eller i vilken omfattning. Lokala förutsättningar styr när det gäller hur budget- och skuldrådgivningen ska organiseras. I ungefär en tredjedel av landets kommuner bedrivs rådgivningen av socialtjänsten, en tredjedel bedrivs av konsumentvägledare och i resterande kommuner bedrivs rådgivningen i samarbete dessa emellan (Dellgran 2004). Budget- och skuldrådgivningen är (i kommunen som denna uppsats behandlar) organisatoriskt en del av socialtjänsten och personer som söker sig dit gör detta på frivillig väg. Det innebär således att personer inte behöver nyttja ekonomiskt bistånd för att kunna genomgå budget- och skuldrådgivning. Budget- och skuldrådgivning bedrivs oftast i större kommuner av två eller flera rådgivare medan det i mindre kommuner oftast bara finns en som dessutom brukar ha andra arbetsuppgifter. Det förekommer även att rådgivningstjänster köpts in från andra kommuner eller från privata företag (Dellgran 2004).

Budget- och skuldrådgivning som den bedrivs inom kommunal verksamhet, beskrivs enligt konsumentverket som en ”kommunikation mellan rådgivare och rådsökande med syfte att ge den rådsökande underlag för att komma till rätta med sina ekonomiska problem” (Konsumentverket 2005:11). Rådgivningen ska alltså hjälpa den sökande att få en översikt över sin ekonomi och eventuella skulder för att därefter kunna påverka denna på både kort och lång sikt. Rådgivningen syftar även till att verka förebyggande. Budget- och skuldrådgivaren räknar fram realistiska betalningsplaner och kan hjälpa till att förhandla med fordringsägare och med myndigheter (Konsumentverket 2005).

3.2 En tillbakablick

1980- talets samhällsliga ekonomiska situation bidrog till att antalet bidragssökande ökade, vilket även innebar att det framkom att många av dessa hade en svår skuldsituation. Trots att det var svårt att påvisa resultatet genom statistik blev det tydligt i de lokala undersökningarna att skuldproblematiken både hade ökat och var omfattande. Det visade sig att även ”nya” grupper hade blivit aktuella, de grupper som ansågs ha ”ganska bra” inkomster sökte nu

socialbidrag. Det förespråkades att den ekonomiska rådgivningen skulle kunna vara en förebyggande åtgärd samt att den skulle kunna bidra till att minska eventuella socialbidragsbehov (Dellgran 2000).

Med tiden utvecklades metoder för rådgivning och skuldsanering inom socialtjänsten, den lokala konsumentrådgivningen och senare även inom kronofogdemyndigheten. Under 1980-talet genomfördes ett antal försöksprojekt i flera kommuner vilket bidrog till utformande av utbildningsmaterial och allmänna råd för hushållsekonomisk rådgivning. Konsumentverket har efter det gjort undersökningar kring det växande behovet av skuldproblemet och har under hela perioden verkat för behovet av och utvecklandet av metoder och utbildning på området.

På den politiska nivån uppmärksammades samtidigt den ökande upplåningen och skuldsättningen hos hushållen i allmänhet. Denna förmodas bero på kreditmarknadens avreglering 1985 vilket gav resultat i form av ökade bostadskrediter samt en ökad användning av kontokort och konsumtionskrediter. Detta ledde till att man i början på 1990-talet kunde se en betydande ökning av antalet hushåll med betalningsproblem. Skuldproblemet som under 1980-talets inledning setts som ett något mindre problem som drabbade vissa grupper kom nu att bli ett allt vanligare problem och än mer omfattande (Dellgran 2000).

År 1994 trädde skuldsaneringslagen i kraft efter bedömning av att frivillig skuldsanering inte räckte för att tillgodose behovet. Man menade också att problemet inte kunde lösas inom socialtjänsten varför ett rättsligt system krävdes. Efter införandet av lagen kunde man hos konsumentvägledarna och budgetrådgivarna se en kraftig ökning av antalet hjälpsökande. Det ökande antalet tros kan ha berott på att kunskapen kring skuldsaneringslagen börjat sprida sig men förmodligen tros ökningen främst bero på att den ökande skuldsättningen tillsammans med den försämrade ekonomin ökade behovet av rådgivning. Införandet av skuldsaneringslagen kom även att få ytterligare betydelse när det gäller villkor för den ekonomiska rådgivningen men även för dess innehåll. (Dellgran 2000).

Erfarenheter av metoder som styrkt den kommunala ekonomiska rådgivningen har med åren kommit att utveckla och bidragit till en mer kontinuerlig rådgivning. Dellgran menar att man utvecklat en slags grundmodell för hur verksamheten ska fungera och som beskriver arbetssätt och arbetsmoment i den ekonomiska rådgivningen. Detta har lett till en mer enhetlig bild av hur rådgivningens organisationsformer, målsättningar och innehåll ska bedrivas (Dellgran 2004)

3.3 Skuldsaneringslagen

Då flertalet personer i min undersökning varit eller kommer bli aktuella för en eventuell skuldsanering kommer jag här kort beskriva lagens innebörd. Sandvall (2008) har i sin rapport behandlat lagen och jag kommer därför att återknyta till hennes tolkning. Skuldsaneringslagen ger för de personer som uppfyller kraven en möjlighet att bli skuldfri från en situation som inte går att ta sig ur på egen hand. Processen är lång då denna tar fem år, tillkommer gör även tiden för handläggning som ofta varar mellan ett halvt och ett år. Enligt skuldsaneringslagen ska personen vara så utsatt att skulderna inte kan betalas inom överskådlig tid, alltså att uppfylla kravet på kvalificerad insolvens. Till detta görs en skälighetsprövning utifrån personliga och ekonomiska förhållanden. Denna prövning beaktar olika aspekter vilka gäller skuldernas ålder, uppkomst, personens ansträngning för att ha försökt betala av skulden samt på vilket sätt den skuldsatte medverkar under handläggningen av skuldsaneringsärendet. Personen måste vara folkbokförd i Sverige. Lagen ska ha en rehabiliterande funktion vilket innebär att genom skuldsaneringslagens konstruktion öka individens vilja och möjligheter att arbeta och ordna sin försörjning. Skuldsaneringen kan i princip bara beviljas en gång under en persons livstid. Efter avbetalat månadsbelopp under fem års tid avskrivs resterande skulder och kan inte krävas senare. Beräkning av beloppet som ska betalas görs utifrån kronofogdemyndighetens fastställda belopp om förbehållsbelopp. Om inkomsterna understiger det fastställda förbehållsbeloppet eller existensminimum behöver personen inte betala något under skuldsaneringen. Under hela skuldsaneringsperioden finns inga möjligheter att till exempel få lån, handla på kredit eller teckna telefonabonnemang. Den skuldsatte söker om skuldsanering hos kronofogdemyndigheten. Myndighetens beslut kan överklagas hos tingsrätten med prövningstillstånd för överprövning. I lagen finns kommunens stödavgift reglerad och stödet ska gälla under hela skuldsaneringsperioden (Sandvall 2008).

4. Tidigare forskning

Peter Dellgran, professor vid Göteborgs universitet menar att en ganska liten del av forskning som bedrivs inom socialt arbete berör frågor kring ekonomisk rådgivning, skuldsanering eller villkoren för dessa. Konsumentverket står för en del av utvärderingar på lokal nivå bland annat när det gäller effekterna av rådgivningsarbetet. När det gäller utbildning av ämnet på socionomutbildningar i landet har denna skett i begränsad omfattning. Enligt Dellgran har det även funnits relativt få försök att koppla rådgivningsmetoder till teoribildning inom dels

socialt arbete men även i förhållande till internationella former av rådgivning (Dellgran 2004). I mina försök att finna litteratur på området motsvarar detta Dellgrans uppfattning kring tidigare forskning. Mycket lite litteratur berör konsekvenser av och eller upplevelser av ekonomisk rådgivning. Min uppsats får därför ses som en liten undersökning inom området som långt ifrån är allomfattande men berör vissa områden som har kommit att få betydelse när det gäller förståelse för varför man söker ekonomisk rådgivning och vilka konsekvenser en ekonomisk utsatthet eller skuldproblematik kan innebära. När det gäller forskning på den internationella arenan framställs även denna sparsamt i min uppsats. Detta då jag inte funnit att internationell forskning berör mitt ämne på ett sådant sätt att den kunnats anses relevant för min framställning.

4.1 Orsaker till skuldsättning

Att beskriva hur skulder har uppkommit är enligt forskare inte helt okomplicerat. Det finns en mängd olika förklaringar till varför hushåll får skuldproblem (Dellgran 2000, Sandvall 2008). Dellgran (2000) pekar på tre olika perspektiv som förklaring till varför personer får problem med skulder. Det första perspektivet innebär att orsaken till skuldproblemet ses som att man har otur med inkomstbortfall i samband med till exempel sjukdom eller arbetslöshet. Perspektivet bygger således på att ”vem som helst kan drabbas”. Ett andra perspektiv beskriver motsatsen till det förra och innebär därför att det inte är ”vem som helst” som drabbas utan att det istället handlar om ett slags avvikande beteende när det gäller konsumtionsbeteende. Det benämns ibland som shopolism eller konsumtionsmissbruk. Det andra perspektivet innebär även individuella förklaringar till skuldproblem som handlar om brister i självdisciplin eller oförmåga till ekonomisk planering. Ett tredje perspektiv innebär att orsaken bakom skuldproblematiken vilar på en manipulativ kreditmarknad och marknadsföring som därigenom gjort konsumenten till offer för konsumtionssamhället (Dellgran 2000). Sandvall (2008) beskriver i sin rapport hur hon stött på svårigheter att få en bra bild av intervjupersonernas skuldsituation då denna dels ibland ligger långt tillbaka i tiden, är svår att beskriva i exakta detaljer men även innebär att det väcker svåra minnen att beskriva. Vissa orsaker till skuldproblem kan kännas mer legitima än andra, vilket även bidrar till svårigheten att beskriva de grundläggande orsakerna. Sandvall menar att de bidragande orsakerna kan ses som ett samspel mellan individuella och samhälleliga faktorer. Hon pekar på sex huvudsakliga orsaker till skuldsättning vilka är:

- Undertecknande av lån/borgensförbindelse för partner eller barn
- Företagsskulder och konkurs
- Ohälsa och/eller arbetslöshet
- Fastighetsskuld och förändrad familjesituation
- Missbruk
- Spekulation på fastighetsmarknaden

Sandvall (2008) visar även som resultat av sina intervjupersoner att både strukturella och individuella faktorer har påverkat och eller utvecklat skulderna. Som exempel nämns strukturella faktorer vilka innebär att påverkan genom bankers utlåning och påverkan av lagar och regler i samhället. Påverkansfaktorer på individuell nivå handlar bland annat om ändrade samlevnadsförhållanden men även hur ekonomin påverkar hälsan både fysiskt och psykiskt (Sandvall 2008). Sven Trygged gjorde åren 2001-2003 en kartläggning av verksamheten för budget och skuldrådgivning i kommuner runt Stockholm. I rapporten presenterar han rådgivarnas bedömning av utlösande orsaker till ekonomiska problem. Enligt Tryggeds kartläggning uppges sjukdom vara den vanligaste orsaken till ekonomiska problem. Sjukdom ses i det här fallet inte utifrån diagnos utan som en uppskattning av hälsa. Bristande ekonomisk planering liksom skilsmässa uppges även vara vanliga orsaker (Trygged 2003).

4.2 Rådgivningens effekter

Dellgran (2000) skriver att Konsumentverket verkat för en del utvärdering kring effekter av verksamheten. Han menar att dessa haft lätt att befästa en hel del positiva effekter av ekonomisk rådgivning. När det gäller min sökning kring effekter har forskningen inte varit framträdande och rapporten som Dellgran hänvisar till är relativt gammal. Rapporten som Dellgran hänvisar till, som inte går att finna, sammanfattats av Konsumentverket som beskriver att de flesta rådsökande säger sig fått en bättre ekonomisk översikt i och med rådgivningen. De allra flesta säger sig ha fått en förbättrad ekonomisk situation vilket i sin tur minskar det eventuella behovet av socialbidrag. De allra flesta tycks även vara nöjda med de råd, stöd och bemötande man fått (Dellgran 2000). Klingander (1998) har genom sin utvärdering av budgetrådgivningen i Trollhättan fått en liten annan och om något mer mångsidig bild av effekterna. Även Dellgran hänvisar till denna. Från utvärderingen framkommer att alla tillfrågade säger sig vara nöjda med den hjälp man fått, trots detta säger en tredjedel att de inte följt rådgivarens rekommendationer. Vidare pekar undersökningen på att av de sjuttio procent som fick hjälp med budgetrådgivning säger hälften att de inte haft användning av den eller inte kunnat använda den. Nästan hälften av de tillfrågade säger att

skulderna har minskat, men tjuugoåtta procent säger att de ökat. Ungefär fyrtio procent av hushållen ser ljusare på framtiden efter rådgivningen (Klingander 1998). Dellgran sammanfattar problematiken som att ekonomisk rådgivning inte kan ses som ett enda botemedel för alla hjälpsökande. Vidare menar Dellgran att det idag saknas forskning som sätter in rådgivningen i de enskilda hushållens livssituation och som därför visar på svårigheter när det gäller att veta i vilka situationer det går att nå bra resultat (Dellgran 2000).

4.3 Konsekvenser för överskuldsatta

Engström, Josefsson och Ahlström (2004) tar, i en samnordisk rapport om hushållens överskuldsättning i Norden, upp konsekvenser för överskuldsatta. De tillsammans menar att konsekvenserna hos de överskuldsatta individerna och deras familjer är omfattande. Bland annat handlar dessa konsekvenser om svårigheter att få nya krediter, telefon eller internetabonnemang, teckna livförsäkringar och pensionsförsäkringar eller att ingå hyresavtal. Skuldsatta har, speciellt i storstäderna, på senare tid oftare nekats hyresbostad. Arbetssökande som är skuldsatta nekats idag alltmer anställning efter kreditprövning. Engström et al. (2004) betonar även att överskuldsattas situation, i jämförelse med andra grupper till exempel arbetslösa eller långtidssjukskrivna, nästan alltid snabbt försvåras på ett okontrollerat sätt. Detta då skulderna ofta ökar i och med olika straffavgifter eller ränta på-ränta effekter. Tydligt är även att effekterna av överskuldsättningen resulterat i försämrad hälsa. En försämring både vad gäller fysisk och psykisk hälsa ses hos personer med skulder i jämförelse med normalbefolkningen. När personer som är skuldsatta möter andra personer, kreditgivare eller myndigheter får detta ofta konsekvenser för personernas självrespekt och självkänsla vilket även innebär att överskuldsatta ibland kan få en känsla av att vara ”andra klassens medborgare”. Ekonomiska problem har även visat sig leda till stress, depression, känslor av skam, skuld och misslyckande. Detta menar forskarna kan innebära marginalisering vilket kan leda till att överskuldsattheten upplevs som en djupare traumatisk händelse som kan generera svårt socialt utanförskap (Engström et al. 2004). Starrin, Forsberg och Rantakeisu (1999) visar i undersökningar kopplingen mellan arbetslöshet, ekonomisk utsatthet och ohälsa. De menar att arbetslösheten kan ses dels som ekonomisk påfrestning men även att arbetslösheten påverkar individens självkänsla och därför kan ge upphov till känslor av skam. De menar att ohälsa och sociala problem i stor utsträckning har att göra med dessa två förhållanden. Starrin, et al. (1999) använder sig av ekonomi- skam modellen i deras analys. Modellen förutsätter betydelsen av två förhållanden för att visa kopplingen mellan arbetslöshet, ohälsa och sociala

problem. Dessa förhållanden är graden av ekonomisk påfrestning samt graden av skamgörande erfarenheter. Teorin är att ju högre den ekonomiska påfrestningen är under arbetslöshet och ju mer skamgörande erfarenheter man har som arbetslös, desto allvarigare blir de hälsomässiga och sociala konsekvenserna. Hypotesen blir alltså att en god privatekonomi ökar möjligheterna till påverkan och egenkontroll. Möjligt är att den arbetsrelaterade stressen oftast har att göra med ekonomisk stress. Studier visar att den upplevda stressen i arbetslivet skulle kunna reduceras till hälften om man kontrollerar för graden av ekonomiska svårigheter (Starrin et al. 1999). Ekonomi-skam modellen kommer senare i uppsatsen användas som teoretisk utgångspunkt för min analys.

5. Metod

5.1 Metodval

Min studie tar sin utgångspunkt i hermeneutisk teori, eftersom jag strävar efter att förstå hur hushållen uppfattar sin verklighet och hur de påverkats av ekonomisk budget- och skuldrådgivning. Repstad (1999) förklarar en hermeneutisk process som tolkningar av generella egenskaper i verkliga sammanhang. Hermeneutiken ses som ett sätt att betrakta en reflektion över hur man kommer fram till tolkningar inom samhällsvetenskapligt projekt (Repstad 1999). För att undersöka hushållens upplevelse av överskuldsättning och hur de påverkats av budget och skuldrådgivning väljer jag att utgå ifrån en kvalitativ ansats.

Kvalitativa mått beskriver på ett nyanserat sätt *det* som finns istället för *hur ofta* det finns. Kvalitativa studier är ofta undersökningar av avgränsade och särskilda miljöer där målet är att ge en helhetsbeskrivning av processer och särdrag som pågår just där (Repstad 1999). Det finns enligt Aspens (2007) många metoder som kan benämnas kvalitativa. Han nämner bland annat den metod som kallas etnografisk metod vilket innebär deltagande observationer och intervjuer. Dessa metoder är mellanmänniska vilket innebär att forskaren och de som studeras påverkar varandra. Forskaren måste, för att förstå en värld, de handlingar och den meningsstruktur som delas av dem som intervjuas, tala med dem och observera vad de gör (Aspens 2007).

Jag har valt att använda mig av semistrukturerade intervjuer där hushållen jag intervjuat gets möjligheten att förklara hur de upplever att de påverkats av sin ekonomiska situation och sina

erfarenheter av budget och skuldrådgivning. I en semistrukturerad intervju använder sig forskaren av ett antal tydligt angivna frågor som läses upp men kan även följa upp de svar som den som blir intervjuad ger. Jag som intervjuar har i förväg tänkt ut de områden som ska behandlas i intervjun och preciserat dem i ett antal frågor i en så kallad intervjuguide (se bilaga 2) (Aspers 2007).

5.2 Urval

Med utgångspunkten att undersöka upplevelser av överskuldsättning och hur budget- och skuldrådgivning påverkar dessa personer utifrån en kvalitativ ansats ville jag intervjua personer som har eller genomgår budget- och skuldrådgivning i en och samma kommun. Att jag valt just denna avgränsning beror på att kommunen varit intresserad av att någon student berör detta ämne i en C-uppsats. Jag har därför valt att endast intervjua personer från denna kommun. De personer som jag valt att intervjua är de som har eller genomgår budget- och skuldrådgivning under en längre period och i vissa fall pågår eller har avslutat skuldsanering. Jag anser att urvalet kan ge en rättvisare bild av vilka konsekvenser budget- och skuldrådgivning kan ge om urvalet inte begränsas till en allt för homogen grupp. När det gäller ålder, storlek på familj eller kön har det inte funnits något selektivt urval. Personerna har, utifrån det urval jag gjort, blivit tillfrågade om att medverka i en intervju av dem som handlagt deras ärenden på budget- och skuldrådgivningen. Handläggarna har frågat nio personer vilka jag sedan valt ut fem att intervjua. De intervjuade personer som kunnat ställa upp med kortast varsel har blivit intervjuade. Intervjupersonerna har i ett brev fått en kortare presentation av, vem jag är, vad intervjun kommer att innebära samt i vilket syfte intervjun ska genomföras (se bilaga 1). De har blivit tillfrågade om jag kan kontakta dem vid ett senare tillfälle då jag gett en lite bredare förklaring till syftet med intervjun samt praktisk information kring intervjun såsom tid, plats och hur lång tid intervjun kommer att ta. Personerna som jag intervjuat har blivit informerade om att deras identiteter inte kommer röjas samt att det är frivilligt att hoppa av utan att det kommer att ifrågasättas. De har även blivit informerade om att ingen handläggare på budget och skuldrådgivningen vetat om just vem av klienterna som jag intervjuat vilket inneburit att deras medverkan inte ska ge några konsekvenser för deras fortsatta kontakt med budget och skuldrådgivningen.

5.3 Tillvägagångssätt

Då intervjupersonerna i denna uppsats består av hushåll som har eller genomgår budget- och skuldrådgivning i en och samma kommun innebar detta att det var handläggarna för denna verksamhet som tog den första kontakten med intervjupersonerna. Jag presenterade, som tidigare nämnt, mitt urval för handläggarna och de presenterade sedan en lista för mig med nio personer som ville ställa upp i en intervju. Av dessa nio personer valde jag ut fem personer. Min ambition var att försöka intervjua lika många kvinnor som män, dock var detta inte möjligt då tidsbristen gjorde att jag fick välja de personer som snabbast kunde ställa upp. Jag kontaktade intervjupersonerna per telefon och bestämde tid och plats efter intervjupersonernas önskemål. Intervjuerna har genomförts hemma hos intervjupersoner, i bokad grupprum på bibliotek eller på intervjupersonens arbetsplats. En av intervjuerna har genomförts på budget- och skuldrådgivningen då denna plats beskrevs som den mest bekväma för intervjupersonen. I första kontakten via telefon förklarade jag uppsatsens syfte och information kring intervjun såsom frågan kring bandinspelning, anonymitetsskydd och rätten att ångra sig. Under intervjun användes en intervjuguide, dock användes denna mer som en ram för vilka ämnen jag ville beröra vilket innebar att jag lät intervjupersonen prata fritt om sin situation. Frågorna från intervjuguiden kunde heller inte användas i sin helhet då dessa inte var relevanta för allas situation. Alla intervjuer varade mellan femtio minuter till en timme. I varje intervju har jag varit noggrann med att alla intervjupersoner fått ge sin bild av sin situation utan att avbrytas på grund av tiden. Alla intervjuer har spelats in i samråd med intervjupersonerna.

5.4 Förtjänster, begränsningar och tillförlitlighet

Aspers (2007) skriver att de mellanmänniska metoderna i många fall är obekväma och påfrestande för forskaren eftersom forskaren äntrar en miljö där denne inte känner sig trygg och där denne ska interagera med personer i obekanta miljöer. Forskaren måste därför vara beredd på att mötet med intervjupersonen i en sådan situation inte alltid är lätt. Aspers menar även att den kvalitativa forskningen bygger på forskarens förförståelse. Då efterforskningen i många fall är mindre detaljerad måste de förhållanden som är mindre undersökta kompenseras med att forskaren och även läsaren fyller i dessa tomrum med sin egen förförståelse (Aspers 2007). Repstad (1999) lyfter fram att det i kvalitativa intervjuer finns stort utrymme för missförstånd och feltolkningar från forskarens sida. Förutom att det kan finnas en osäkerhet vid själva informationssamlingen finns det även åtskillnader för vilken typ av information

forskaren får fram genom att enbart registrera människors personliga meningar i en viss situation.

Eftersom syftet med denna undersökning är att undersöka upplevelser av överskuldsättning samt av budget och skuldrådgivning skulle en kombination av kvantitativa och kvalitativa metoder vara det som ger störst tillförlitlighet (Repstad 1997). På grund av tidsramen för den här C-uppsatsen har jag dock valt att endast utgå från en kvalitativ metod. Detta kan begränsa förklaringsmöjligheterna i undersökningen och påverkar tillförlitligheten i undersökningen (Repstad 1997). Genom att använda mig av semistrukturerade intervjuer påverkar även detta val vad jag kommer få fram i mina intervjuer. Genom att begränsa intervjun med frågor innebär detta begränsade möjligheter för den som blir intervjuad att lyfta upp sitt perspektiv (Aspers 2007). Urvalet av intervjupersoner kan emellertid diskuteras. Genom att begränsa urvalet för min undersökning finns risk att missa en stor grupp av de hushåll som vänder sig till budget och skuldrådgivningen. Att dessutom avgränsa det till ett litet område ger bara en liten bild av klienternas uppfattning. Att kunna jämföra klienterna från olika kommuner hade förmodligen gett en betydligt rättvisare bild. Inga av dessa alternativ uppfattas som rimliga inom tidsramen för denna undersökning. Att urvalet skett frivilligt kan även det ses som en möjlig felkälla då det kan vara värt att diskutera vilka klienter som ställt upp i intervjun. Att urvalet dessutom påverkats av handläggarna på budget- och skuldrådgivningen kan även det naturligtvis ha påverkat. Risken finns att det bara har varit klienter eller hushåll som fått goda resultat av budget- och skuldrådgivning och som på så vis vill ställa upp som för att visa tacksamhet. Att urvalet inte varit jämt fördelat när det gäller kön kan ge en orättvis bild även om jag i uppsatsen inte valt att jämföra upplevelsen mellan män och kvinnor. När det gäller val av teori har denna vuxit fram under arbetets gång och har därför inte varit avgörande för val av frågor i intervjuerna. Detta anser jag ökat tillförlitligheten då det empiriska materialet inte varit vinklat ur ett teoretiskt perspektiv från början.

När det gäller intervjumaterialets tillförlitlighet måste även beaktas huruvida personers berättelser kan konstrueras och att det som berättas kan ha påverkats när personen i efterhand kan se ett händelseförlopp med ”facit i hand”. Jag är medveten om att de berättade situationerna är faktiska händelser men som kan ha tolkats efter en personlig konstruktion. När intervjuer bygger på personliga berättelser blir det ”berättade” såväl som ”det som inte berättas” viktigt för intervjuaren. Risken finns att händelser som inneburit olagligheter eller något som känns olämpligt att berätta innebär att berättelsen omformas (Denscombe 2000).

5.5 Beskrivning av analys

Intervjuerna i min undersökning har transkriberats i sin helhet. Materialet har kategoriserats i olika teman utifrån mina frågeställningar och har sedan analyserats utifrån de teoretiska utgångspunkter som ligger till grund för uppsatsen. Teorin har således använts för att skapa förståelse för det som intervjupersonerna uttrycker.

5.6 Etiska överväganden

May (2001) skriver att när forskare som kritiskt reflekterar över sina egna eller andras synpunkter träder de in på den filosofiska etikens arena. Reflektionerna brukar kallas frågor av andra ordningen eftersom frågorna ställs *om* istället för att tas för givna (May 2001). Aspens (2007) förklarar den andra ordningens konstruktioner som oundvikliga i forskningsprocessen och innebär konstruktioner som forskaren skapar utifrån aktörernas egen föreställning (Aspens 2007). May (2001) menar att etiska beslut bottnar i värderingar som finns hos forskaren och forskarsamhället vilka kommer att påverka förhandlingarna mellan forskarna och forskningsdeltagarna. Den kontroll som forskaren kan skaffa sig över forskningsprocessen kommer också att påverka de etiska besluten (May 2001). Jag anser det viktigt att inta ett etiskt förhållningssätt för att kunna skydda intervjupersonerna i min undersökning på ett så bra sätt som möjligt. Intervjupersonerna har informerats av de handläggare som handlagt deras ärende på budget- och skuldrådgivningen vilket innebär att det finns en viss bekantskap dem emellan och att de därför kunnat få lite betänketid innan de tackat ja för en eventuell intervju. Intervjupersonerna har också i det brev jag vidarebefordrade till klienterna kunnat få en kort presentation av mig men också av syftet med intervjun. Intervjupersonerna fick möjlighet att själv önska någon lämplig plats för var vi skulle kunna utföra intervjun vilket jag tyckt spelat stor roll för deras bekvämlighet men även gett en sorts trygghet. Vidare har intervjupersonerna informerats om syftet med uppsatsen samt att de kommer att vara anonyma. Intervjupersonerna har uttryckt att deras anonymitet inte varit nödvändig i förhållande till personalen på budget- och skuldrådgivningen varför jag ansett att citering av intervjumaterialet varit lämpligt även om risken finns att handläggaren skulle kunna känna igen vems citat som citerats. För att ändå minska denna risk har citering skett med hänsyn till intervjupersoner vilket innebär att citaten jag framställt inte ska kunna härledas till specifika intervjupersoner trots att detta naturligtvis är möjligt. Jag har även valt att inte visa vilka citat som kommer från vem även om namnen skulle ha varit fingerade. Detta för att inte citaten skulle kunna sammankopplas och på så vis lättare kunna härledas till

vem av intervjupersonerna som uttryck sig. Inför varje intervju har frågan angående bandinspelning ställts vilket naturligtvis varit upp till intervjupersonen att bestämma. I pågående intervju har jag poängterat att om frågan varit emotionellt jobbig att besvara har det varit helt i sin ordning att inte svara på frågan. Detta för att jag ansett det viktigt att personen jag intervjuar inte ska behöva känna sig tvungen att prata om saker de tycker är för jobbiga. Intervjupersonerna har blivit informerade om att det är frivilligt att ställa upp och att de när som helst får avbryta utan att behöva förklara varför.

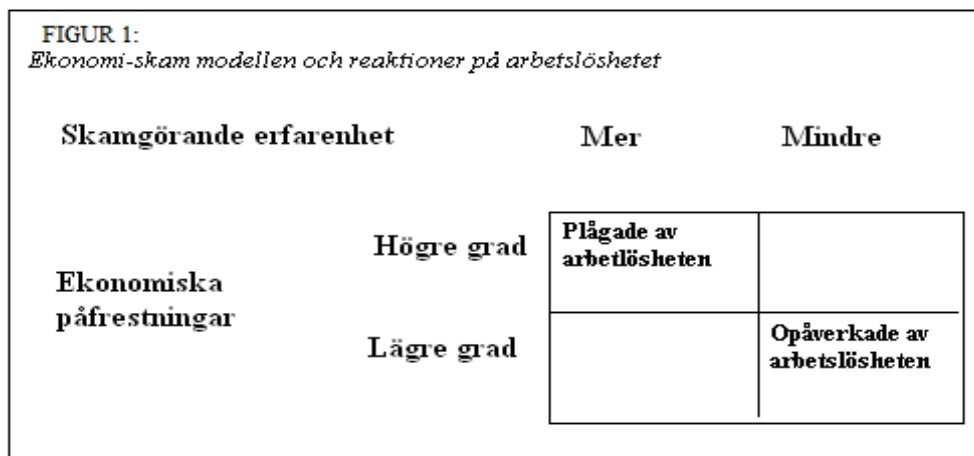
6. Teoretiska utgångspunkter

De teoretiska utgångspunkter som kommer att ligga till grund för uppsatsen är teorier kring skam. Förståelsen kring de ekonomiska situationer och dess påverkan på individen visas genom den så kallade ekonomi-skam modellen. Nedan redogörs för förståelsen av denne samt några begreppsdefinitioner därtill. Då intervjupersonerna uttryckt skuld- och skamkänslor som överhängande orsaker till varför de mått dåligt har jag valt att analysera mitt empiriska material utifrån denna modell. Modellen har använts i forskning kring arbetslöshet vilket i mitt material likställs med oförmåga att kunna försörja sig och därmed uppvisa graden av ekonomisk påfrestning. Modellen tillsammans med teorier kring skam används i mitt material för att ge en djupare förklaring till varför de skamgörande erfarenheterna gett ett sämre hälsotillstånd och att de ekonomiska påfrestningarna inte varit ensamma orsaker till varför intervjupersonerna uppvisat fysisk och psykisk ohälsa. Teoretiska resonemang lyfts fram från såväl Starrins (2001) forskning som Jönssons (2003) forskning och tillämpning av samma modell. Teoretiska begrepp är även hämtade från Scheff och Starrin (2002).

6.1 Ekonomi-skam modellen

Ekonomi-skam modellen togs fram i mitten på 1990-talet av professor Bengt Starrin och hans medarbetare vid Karlstad universitet. Modellen utvecklades ursprungligen för att bidra till förståelsen av varför arbetslösheten blir plågsam för en del medan andra knappt påverkas. Modellen bygger enligt Starrin och Kalander (2001) på två teoretiska traditioner som sammanförs (se figur 1). Dessa traditioner är dels forskning kring ekonomisk stress och ekonomisk deprivation och dels mikrosociologisk forskning om sociala band och sociala nätverk. Hypotesen som modellen utgår ifrån är att ju högre den ekonomiska påfrestningen är under arbetslösheten och ju mer skamgörande erfarenheter man har som arbetslös, desto

allvarligare blir de hälsomässiga och sociala konsekvenserna. Ekonomi-skam modellen fokuserar på två klart avgränsade sociala behov, vilka kan bli svårt att tillfredsställa eller upprätthålla om man är arbetslös. Dessa är behovet av att ha tillräckligt mycket pengar och behovet av en socialt accepterad identitet (Jönsson 2003).

(Jönsson 2003)

6.2 Ekonomisk påfrestning

Ekonomisk påfrestning ses i ekonomi-skam modellen som liktydigt med ekonomisk stress som förklarar de ekonomiska förhållandens betydelse för hälsa och välbefinnande. Jönsson (2003) hänvisar till den norske psykologen Ilstad som definierar ekonomisk stress som skillnaden mellan den faktiske inkomsten och behovet av inkomst. Om inkomsten är mindre än behovet är det inte lätt att kompensera minskad inkomst med tidigare sparade lån och krediter. Ekonomisk stress förklaras alltså hänga samman med svårigheter att ekonomiskt klara av de vardagliga sociala behoven (Jönsson 2003). I vidare framställning beskrivs ekonomisk stress liktydigt med överskuldssatt vilket innebär att inkomsten är för liten för att klara av de uppkomna skulderna.

6.3 Skamgörande erfarenheter

Skamgörande erfarenheter utgår, enligt Jönsson (2003), från den amerikanske sociologen Tomas Scheffs teori om sociala band, stolthet och skam. Begreppet utgör den andra sidan av ekonomi-skam modellen. Scheff betraktar skam som den mest sociala av alla emotioner och enligt Jönssons tolkning även den mest smärtsamma av alla känslor då denna är ett hot mot individens jaguppfattning. Enligt Jönssons tolkning av Scheff är trygga sociala band den kraft som håller ett samhälle samman. Trygga sociala band balanserar individens behov och

innebär förmågan att hantera banden till andra som är olik en själv (Jönsson 2003). Scheff och Starrin skriver i *Perspektiv på sociala problem* (2002) att skam och dess motpol stolthet är de emotioner som mer än alla andra påverkar individens självkänsla och den sociala interaktionen men att dessa känslor ofta trängs bort eller döljs i det moderna samhället. Starrin och Scheff tolkar Charles H Cooley som myntat begreppet spegeljaget vilket har direkt koppling till stolthet och skam. Uppfattningen om hur andra bedömer en själv spelar en mycket viktig roll. Det som får oss att känna stolthet eller skam är hur vi tror att vi blir uppfattade av andra. Vi föreställer oss hur andra uppfattar oss och delar då den bedömningen andra har av oss (Scheff & Starrin 2002).

6.4 Statusbunden skam

Jönssons (2003) tolkning av Scheff är att olika grupper och sociala skikt refererar olika till skam och att denna därför kan ses som statusbunden. Skam uppstår dels på den inre scenen när man ser sig själv genom andras ögon men även genom händelser i den verkliga världen. Skam uppstår således tillexempel genom att möta brist på aktning eller respekt eller att bli förolämpad/kränkt i något offentligt sammanhang. Den statusbundna skammen har likheter med underkastelse, lågt självförtroende och mindervärdighetskänslor. Att hela tiden bli utsatt för skamgörande i form av förakt och brist på respekt kan framkalla negativa självkänslor och befästa en underordnad social position. Personer med lägre status möter inte bara brist på aktning från omgivningen de måste också, för att kunna hantera vardagen, många gånger inta den dominerande gruppens ståndpunkt och betrakta sig själv genom andras föraktfulla ögon. Människor som är ställda inför både inre och yttre typ av skam är människor med låg status tillexempel arbetslösa och bidragstagare vilka är mer känsliga än andra för att utsättas för "kronisk" skam (Jönsson 2003). En ständig undervärdering av den egna personen och en övervärdering av personer i högre sociala skikt kan på så vis bidra till att befästa ett ojämlikt samhälle (Scheff & Starrin 2002).

6.5 Skam och relationer

Ett individualistiskt tänkande bidrar, enligt Scheff & Starrin (2003) till att enskilda människor uppmärksammas mer än sociala relationer. Människan ska utveckla saklighet och oberoende i sina relationer, hellre än emotionalitet och beroende. Trots att de känsloladdade relationerna tonats ner och är mindre synliga innebär detta inte att känslorna inte finns. Om känslorna i relationer innebär skam eller liknande känslor tenderar dessa alltså att undertryckas och inte

erkännas. Uttryck för skam tyder på hotade eller osäkra sociala band samtidigt som sann stolthet visar på motsatsen. De sociala banden är viktiga för människan. Skammen ger signal om problem i en relation. Skam har tidigare setts som en följd av individuellt misslyckande att leva upp till sina egna ideal. Känslan av att ens beteende avviker från gruppnormen skapar en klyfta mellan gruppidealen och ens själv vilket bidrar till ett hot mot de sociala banden. Skammen har även en inverkan på hur vi reagerar med andra emotioner. Vi har benägenhet att hålla tillbaka uttryck för till exempel ilska, rädsla, sorg och kärlek därför vi är rädda att skämmas över dem (Scheff & Starrin 2002).

7. Analys

Jag kommer nu att presentera mitt empiriska material genom att ge en bild av intervjupersonernas orsak och vägar in i skuldsättning. Sedan presenteras en analys av de intervjuer som gjorts utifrån de teoretiska förhållanden som beskrivits och utifrån de frågeställningar som legat till grund för uppsatsen.

7.1 Orsak till skuldsättning

Ur intervjumaterialet framkommer fem personers berättelser om bidragande orsaker till den ekonomiska situationen som ledde till skuldsättning. Ett tydligt mönster kan ses när det gäller effekterna av 1990-talets bankkras och vad denna fick för inverkan på bostadsmarknaden. Intervjupersoner beskriver hur de tvingats sälja sin bostad under dessa år och på så vis satts i skuld på grund av att bostadspriserna sjunkit och att deras försäljning av bostad därför innebar en stor ekonomisk förlust. Intervjupersoner beskriver även hur långtgående bostadsskulder bidragit till att bostaden tvingats säljas på exekutiv auktion. Lån för att klara skulder har även bidragit till ytterligare skulder som på lång sikt fått förödande konsekvenser. Försäljningen på bostadsmarknaden kan dock inte ses som enda anledningen till skuldsättning. I flertalet fall har intervjupersonerna beskrivit att personliga förhållanden såsom skilsmässa och arbetslöshet bidragit till att den ekonomiska situationen förändrats och förvärrats då de blivit ensamstående. Det har även förekommit att den ena individen i parförhållandet bidragit till den andres skuld då dessa tvingats, efter uppkomsten av skulderna, solidariskt dela lika eftersom de ingått äktenskap. Intervjupersonerna beskriver även hur de tvingats ta ofördelaktiga lån för att kunna betala för saker de inte haft råd med. Poängteras skall dock att det inte handlade om någon form av konsumtionsvaror. Sammanfattningsvis kan uppkomsten

av intervjupersonernas skulder ses som plötsliga tragiska händelser i livet både när det gäller bostadsmässigt och personliga förhållande men att dessa händelser inte inträffat ensamma utan tillsammans eller som direkt påverkan av varandra.

Ur tidigare forskning framför jag Peter Dellgrans (2000) tre perspektiv till varför hushåll får skuldproblem. I ett av hans perspektiv pekar han på individens avvikande beteende när det gäller konsumtion som konsumtionsmissbruk. Detta skulle enligt Dellgran bland annat innebära brister i självdisciplin eller oförmåga till ekonomisk planering. Ur mitt intervjumaterial har denna uppfattning inte kunnat bekräftas då det inte funnits några tendenser till att den uppkomna ekonomiska situationen handlat om individens sätt att konsumera. Materialet pekar tydligare mot hans andra perspektiv som beskriver att orsakerna bakom skuldsättning mer handlar om inkomstbortfall men även att skuldproblem uppkommit genom en manipulativ kreditmarknad. Sandvall (2008) pekar på det samspel mellan individuella och samhällsliga orsaker till varför personer hamnar i skuldproblem vilket jag genom mitt intervjumaterial kan befästa. Ur alla intervjuer framkommer att den huvudsakliga skuldsättningen bidragit till olika former av psykisk ohälsa vilket orsakat att skulderna förvärrats och att rådgivningen inletts i ett senare skede än nödvändigt.

7.2 Att leva med skulder

Hälsa

Som nämnts tidigare visar forskning hur effekter av överskuldsättning resulterar i försämrad hälsa. Begreppet är dock brett och mångfacetterat och har inte alltid samma innebörd för alla. Begreppet hälsa ses därför här som intervjupersonernas upplevelse av deras fysiska och psykiska mående. Jag har även valt att benämna skuld, skam och självkänsla som begrepp för sig även om dessa för många faller in under ett vidare hälsobegrepp. Många av intervjupersonerna beskriver hur deras ekonomiska situation lett till både psykiskt och fysiskt lidande.

”Ja hälsa det är ju både psykiskt och fysiskt för om man har ångest i och är stressad i själen och psyket, det påverkar kroppen också, man får ont i hela kroppen...”

För en del har detta inneburit att den ekonomiska situationen förvärrats genom inkomstbortfall och höga sjukhuskostnader. För många har även sjukdomen lett till längre sjukskrivningar vilket även inneburit en svårare situation på arbetsmarknaden. Flertalet

intervjupersoner beskriver ett psykiskt lidande som ibland fått fysiska konsekvenser såsom utslag, yrsel och hörselproblem. Det psykiska lidandet har även i något fall lett till självmordsförsök som enda utväg. Intervjupersoner beskriver även i något fall hur det psykiska lidandet gett uttryck i ökad konsumtion av alkohol. Flertalet av intervjupersonerna har haft långvarig kontakt inom psykiatrin i form av stödsamtal men även rådgivning för medicinering.

”Jag tror att man blir gammal i förväg liksom, egentligen man känner sig som....död...man är inte betraktad som levande. Som om man lever i en grav bokstavligen, som om lägenheten är en gravplats. Man kan inte göra något...”

Intervjupersonerna beskriver sitt sjukdomstillstånd som uppkommet av den dåliga ekonomiska situationen. Många av intervjupersonerna beskriver att de i sitt sjukdomstillstånd inte förmådde sig att leva det liv de tidigare gjort. Ett liv som för vissa innebar total isolering där räkningar och post inte ens kunde öppnas. De beskriver även att för de ”normala saker” som gjorts tidigare inte kunde göras på grund av deras sjukdomar. Det beskrivs som en hopplös spiral som innebar ett sjukare tillstånd ju värre den ekonomiska situationen fortlöpte.

Skuld/Skam

Ur intervjuerna framkommer att en av de största och mest överhängande svårigheterna med att leva med ekonomiska svårigheter och skulder är de känslor av skuld och skam som detta innebär. Skammen att inte klara sig själv, att be om hjälp, skammen att inte kunna leva som alla andra.

”...totalt utanför man kan inte hyra en lägenhet utan borgensman, man kan inte skaffa telefon, man kan inte göra någonting. Du är helt out, du kan inte göra någonting. Ingen litar på dig”.

Intervjupersonerna beskriver även skammen att inte kunna ge sina barn samma trygghet som föräldrar med bättre ekonomi. Skammen att inte kunna vara en bra förälder när du är sjuk. Scheff och Starrins tolkning av Cooley (2002) är att det som får oss att känna skam är hur vi tror att vi blir uppfattade. Intervjupersonerna beskriver hur de inte tycker att de känner sig värdefulla och inte deltar i samma liv som alla andra. Genom långvarig arbetslöshet eller andra misslyckande när det gäller att söka bostad förklarar Scheff och Starrin (2002) att

skammen uppstår genom att inte bli respekterad eller att bli kränkt i offentliga sammanhang. Scheff och Starrin (2002) betonar att skammen kan bli statusbunden och befästa en social underordnad position om personer med lägre status måste inta den dominerande gruppens ståndpunkt och betrakta sig själv genom andras föraktfulla ögon.

”Det är som att man inte tillhör den världen. Det är som att titta på film när jag ser andra människors liv. Mina väninnor slutar fråga mig om jag vill åka med på teater eller på bio och då är det som att jag tittar på livet, jag tar inte del i livet, jag bara tittar på”.

I tidigare forskning har det beskrivits att när personer som är skuldsatta möter kreditgivare eller myndigheter får detta ofta konsekvenser för personens självrespekt vilket innebär att överskuldsatta ibland kan få känslan av att vara ”andra klassens medborgare”. Intervjupersonerna beskriver hur de ofta känt skuld och skam inför att söka hjälp och att vägen dit blivit lång på grund av skammen. De beskriver känslan av att inte tillhöra samhället och känslan av att vara en ekonomisk fånge, fångslad i ett ekonomiskt fängelse.

Självkänsla

Den statusbundna skammen har enligt Scheff och Starrin (2002) likheter med lågt självförtroende och mindervärdighetskänslor. Känslan av skam som den mest sociala av alla emotioner och därmed den mest smärtsamma då denna är ett hot mot jaguppfattningen. Många av intervjupersonerna beskriver en jobbig bakgrund antingen tidigare i livet eller senare. Som exempel kan nämnas svår uppväxt, krig, invandring och skilsmässa och som tillsammans med exempelvis arbetslöshet gett dålig självkänsla. Många beskriver att händelser tidigare i livet bidragit till att de identifierat sig som ”dåliga” vilket bidragit med att självkänslan redan varit dålig när skulderna uppkommit men att dessa blivit svåra att bemästra då självkänslan varit i botten.

”Jag kände mig inte värd vatten, något skit som katten släpat in...”

Intervjupersonerna beskriver hur de tydligt själv uppfattar att deras personlighet förändrats under lång tid av skulder. Att de tidigare gjort saker som de idag inte klarar av. Intervjupersoner beskriver även hur de nedslås av myndigheter såsom kronofogden i tröstlösa

försök att få hjälp och att detta i sin tur gjort att de inte känner att de klarar av att reda ut sin situation.

Familj/relationer

Ur intervjumaterialet framkommer olika förhållande när det gäller relationer till både familj och vänner. Tidigare förhållande sedan barndom är blandade men de flesta beskriver att de inte haft någon stöttning av familjen. Dels beroende på att de inte funnits i livet men dels beroende på att relationen inte fungerat. Intervjupersoner som beskrivit att de kommit till Sverige beskriver bekantskapskretsen som liten men även de som alltid bott i Sverige beskriver att de skärmat av sig från omgivningen. Detta dels beroende av att de känt skam för sina skulder men även då de känt att de inte kunnat göra samma saker som sina vänner då de inte haft råd.

”Du lever inte samma liv som andra människor runt omkring dig så att det blir att man automatiskt känner sig mindre värld. Man är inte som andra”.

Intervjupersoner som genomgått skilsmässa beskriver även detta som orsak till att vännerna runt omkring inte funnits där med samma stöd efter skilsmässan. Det beskrivs hur skulden och skammen gjort att de ”stängt dörrar” till omgivningen. Även kontakten med sina barn har i vissa situationer försämrats då de ekonomiska förhållandena inneburit att de inte kunnat försörja dessa. Intervjupersonerna som blivit arbetslösa beskriver hur detta bidragit till att den naturliga kontakten med omvärlden försämrats då de inte haft något arbete att gå till. Det beskrivs även hur den psykiska hälsan till stor del bidragit till svårigheter att möta nya människor och på så vis skaffa nya kontakter. Scheff och Starrin (2002) pekar på hur viktiga de sociala banden är för människan. Känslan hos intervjupersonerna att deras beteende avviker från gruppnormen menar Scheff & Starrin (2002) bidrar till hot mot de sociala banden då det bildats en klyfta mellan gruppideal och ens själv. Intervjupersoner som beskriver att de haft ett rikt kontaktnät både innan och efter skulderna beskriver inte att de på samma sätt hotats av dålig självkänsla som hos övriga intervjupersoner.

Sammanfattning

Som jag nämnde inledningsvis är det svårt att beskriva effekterna av intervjupersonernas skuldsättning. Dels på grund av att begreppen är svårdefinierade och har olika betydelser för olika människor. Sammanfattningsvis visar materialet på svårigheter att påvisa vilka effekter

den ekonomiska utsattheten haft då dessa förmodligen inte varit ensamma till orsaken bakom ohälsa och sjukdom. Dock visas, som jag tidigare nämnt, att deras psykiska och fysiska mående förvärrats avsevärt i och med skulderna. Det verkar dock som att den samlade bilden av dålig hälsa framstått genom en mängd faktorer såsom högre känsla av skuld och skam, dåligt självförtroende samt sämre kontakter och relationer med omgivningen. Genom intervjumaterialet visas att alla intervjupersoner lever eller har levt med en hög grad av ekonomisk påfrestning men att alla av intervjupersonerna inte visat på samma grad av psykisk och fysisk ohälsa. Det verkar enligt intervjumaterialet som om sociala relationer har en stor betydelse för personernas hälsoutveckling. Enligt ekonomi-skam modellen visas att högre grad av ekonomisk påfrestning tillsammans med större grad av skamgörande erfarenheter leder till allvarigare hälsomässiga och sociala konsekvenser. Modellen påvisar att behovet av att ha tillräckligt mycket pengar och behovet av en socialt accepterad identitet är svår att upprätthålla vid arbetslöshet. Modellens hypotes kan alltså inte helt avspegla intervjupersonernas situation då flertalet intervjupersoner uppvisar stora erfarenheter av skamkänslor men trots detta har inte alla intervjupersoner uppvisat lika hög grad av psykisk eller fysisk ohälsa i samband med den ekonomiska situationen. Dock kan modellen i mitt material ge en bra vägledning när det gäller att påvisa budget- och skuldrådgivningens effekter då dessa för de flesta av intervjupersonerna inneburit en väsentlig skillnad i det psykiska och fysiska lidandet.

7.3 Budget och skuldrådgivning en vändpunkt

Rådgivning

Efter att intervjupersonerna vänt sig till budget- och skuldrådgivningen har rådgivning i flertalet av fallen lett till att intervjupersonerna inlett eller kommer att inleda skuldsanering. Någon av intervjupersonerna är idag helt fri från skulderna varför det inte är helt oproblematiskt att jämföra deras upplevelse av skulderna då dessa befinner sig i olika stadier. Alla intervjupersoner har oberoende skuldsaneringen avbetalningsplaner för sina skulder och vet ungefär när de kommer att leva som skuldfria. Intervjupersoner som ingått skuldsanering har inlett sin kontakt med budget- och skuldrådgivningen. Några intervjupersoner beskriver att de fått råd om att söka hjälp av budget- och skuldrådgivningen och andra har själv sökt hjälpen som sista utväg i sin skuldproblematik. Många beskriver att det kändes hopplöst att söka hjälpen då de inte trodde att det fanns någon lösning på problemen. Det beskrivs hur sjukdom bidragit till att inte klara av att beskriva sin situation då dessa mentalt knappt kunnat

närvara på grund av deras psykiska tillstånd. Rådgivningen beskrivs som en lång process som väckt jobbiga minnen och som rivit upp en lång och svårhanterlig historia. Intervjupersoner beskriver svårigheter att beskriva sin situation i rådgivningen och för fordringsägarna då intervjupersonerna känt skuld och skam. Intervjupersonerna beskriver den ekonomiska rådgivningen som vändpunkten i deras liv. Trots att den beskrivs som långvarig och ibland oöverskådlig beskrivs detta som ljuset i tunneln.

”De räddade livet på mig, det kan jag säga, så illa var det”

Intervjupersonerna beskriver hur rådgivningen bidrog med att ”få rätsida” på problemen. Att få styr på ekonomin. Känslan av att någon annan tar över och tar hand om pengarna då de själva inte var i det skicket att ordna upp sin situation. Det beskrivs hur tveksamt det kändes i början, känslan av att det aldrig skulle gå. Att hoppet kom tillbaka när de insåg att skulderna så småningom skulle minska även om tiden var lång. Rådgivningen beskrivs som det stället där någon förstod, där någon lyssnade och gav bekräftelse. Någon av intervjupersonerna beskriver att den egentliga ekonomiska rådgivningen egentligen inte startade förrän efter några gånger utan att det i början handlade om att få prata av sig. Intervjupersonerna beskriver att de för första gången på länge bemöttes med respekt och till och med uppmuntran för att de klarat sin situation bra trots skulderna. En av intervjupersonerna beskriver känslan av att inte behöva sluta livet som skuldsatt.

”...jag behöver inte dö i den situationen...det är lite ljus i slutet...jag har lite mer hopp”

Skuldsanering

Då budget- och skuldrådgivningen för många inneburit en påbörjad skuldsanering beskrivs detta oftast som liktydigt med rådgivningen. Budget- och skuldrådgivarna får oftast i de här fallen en mer hjälpande effekt och stöttande hand medan skuldsaneringen beskrivs som långvarig och tröstlös. Som tidigare beskrivits innebär lagen en del hinder vilket gör att det inte är lika lätt för alla att ingå en skuldsanering. Någon av intervjupersonerna beskriver att hon inte kunde ingå skuldsanering då hon arbetade för mycket. En annan beskrev även sin låga lön som för hög för att kunna ingå skuldsanering. Situationen beskrivs som en lång tid av knappa ekonomiska tillgångar. Tiden innan skuldsaneringen beskrivs även som en lång och svår process i att beskriva sin skuldsituation. Även om skuldsaneringen beskrivs som

problematisks beskrivs den även som ett slags kvitto på att skuldfriheten är inom räckhåll. Det finns ett datum då skulderna försvinner.

”När jag fick beviljat skuldsanering, även om jag fortfarande är fattig...det var som att komma ur ett fängelse, och den här bitterheten och ilskan...plötsligt var det en total vändning..wow..jag behöver inte vara bitter längre. Jag visste nästan inte hur jag skulle tänka. Jag visste inte vilka känslor jag skulle ha, det var som att komma ur ett fängelse knappast tro att det var sant och bli lite förvirrad att liksom vara ute..”

Hälsa

Intervjupersonerna beskriver att den ekonomiska rådgivningen tillsammans eller utan skuldsaneringen bidragit till en bättre hälsa. Det beskrivs hur tidigare psykiska tillstånd börjar förbättras och hur de fysiska åkommorna sakta börjar försvinna. Det beskrivs hur tidigare sjukdomstillstånd avtagit i och med att personerna inlett rådgivning och eller skuldsanering. Intervjupersoner beskriver även hur de genom sitt förbättrade hälsotillstånd kunnat söka arbete vilket även det bidragit till att man känt sig friskare.

Självkänsla

Många av intervjupersonerna beskriver att den personlighetsförändring och dåliga självbild som uppkommit i och med skulderna börjar kunna hanteras genom rådgivningen och skuldsaneringen. Känslan av att kunna ta sig ur problemen själv, med viss stöttning, beskrivs som stärkande för självbilden. Intervjupersonerna beskriver ibland att personligheten och självbilden sakta förändrats på grund av tragiska händelser i livet men förvärrats i och med skulderna. Intervjupersonerna beskriver att rådgivningen hjälpt dem i att själv kunna hävda sin rätt inför fordringsägare vilket gett dem en starkare självbild. Intervjupersonerna beskriver även hur rådgivningen bidragit till att det har blivit lättare att prata om sina skulder och att personerna därför har kunnat bli öppnare inför det. Det beskrivs som att självkänslan blivit avsevärt bättre då intervjupersonerna öppet kunnat beskriva problemen inför omgivning och därför kunnat handskas med problemen på ett annat sätt. Skulden och skammen har med rådgivningens och skuldsaneringens inledning så småningom minskat. Av intervjumaterialet framkommer svårigheter att på ett nyanserat sätt beskriva effekterna av rådgivningen då det gäller hälsa och självförtroende. Dessa begrepp blir liktydiga för många och är beroende av

varandra. Det verkar som att bättre hälsa i intervjupersonernas fall varit beroende av den förbättrade självkänslan.

Intervjupersonerna beskriver på olika sätt hur deras förbättrade situation lett till att de känner sig friare i samhället. Det beskrivs hur det inte längre känns lika jobbigt att ”be om hjälp” eller att vara en av dem som behöver social hjälp. Av personer som idag lever skuldfria beskrivs en friare situation i samhället.

” bara det att kunna gå in på banken och säga att jag ska köpa en fond för si och så mycket...bara det att stå där med nummerlappen och liksom mm jag står här och ska köpa en fond...fatta hur det kändes”

Vad som framkommit i tidigare forskning vad gäller effekter av budget och skuldrådgivning är att de flesta upplever detta positivt. Dellgran (2000) hänvisar till en rapport som visar att de flesta rådsökande fått en bättre ekonomisk situation efter rådgivningen. Ur mitt intervjumaterial framkommer inte att personernas ekonomi förbättrats såsom större inkomst men att struktureringen av skulderna bidragit till att den ekonomiska situationen känts mer hanterlig. Tydligt ur intervjumaterialet visas, som enligt Scheff och Starrin (2002) är avgörande för vår uppfattning av oss själva, att när intervjupersonerna upplever att deras självförtroende ökat är när de genomgått budget- och skuldrådgivning. När intervjupersonerna upplevt att rådgivarna gett bekräftelse och att de känt sig värdefulla i deras ögon, börjar de även kunna uppfatta sig själv på ett positivare sätt. De upplever att andra människor inte tycker att de är mindre värda och kan så småningom känna samma känsla om sig själva. Vad som dock bör poängteras är att samtidigt som arbetet pågår med en förbättrad självkänsla pågår arbetet med den ekonomiska situationen. Den ekonomiska situationen blir strukturerad och många av de tidigare erfarenheterna av skam trängs bort. Enligt ekonomi-skam modellen bidrar en bättre ekonomisk situation tillsammans med mindre skamgörande erfarenheter till en bättre hälsa vilket enligt intervjumaterialet tydligt uppvisas. Poängteras bör att den ekonomiska situationen dock inte förbättrats såsom högre inkomst utan snarare genom minskade skulder vilket på sikt kan ge en bättre ekonomisk situation.

Som tidigare nämnts är intervjupersonerna olika långt komna i deras vägar ut ur skulderna. Intervjupersonerna som fortfarande lever under skuldsanering eller strikt avbetalning har dock olika syn på sin skuldfrihet.

”Om fem år är jag accepterad i samhället. Jag är inte accepterad nu och har inte varit på alla dessa år....”

Intervjupersonerna som ännu lever i skuldsanering ser slutet på detta och beskriver att vägen dit är lång men att det ”går att ta sig dit”. Det beskrivs ibland som att den personliga krisen före skulderna och skuldsituationen trots att den kommer bli bättre har varat så lång tid och att livet passerat revy. Det beskrivs hos någon som att situationen bidragit till insikter om sig själv men att det känns för sent att ”starta om”. Flertalet intervjupersoner beskriver dock känslan av skuldfrihet som en vändpunkt och att livet då kan börja om.

” Oooh född på nytt igen...oh jag kan inte beskriva den känslan att bli skuldfri....när jag är fri jag tänker bara på den dagen”

Ur intervjumaterialet framkommer från alla intervjupersoner att budget och skuldrådgivningen bidragit till en avsevärt bättre situation både när det gäller den ekonomiska och den hälsomässiga situationen. Som framkommer av ekonomi-skam modellen måste såväl den ekonomiska situationen förbättras som att de så kallade skamgörande erfarenheterna minskas. Tydligt är även att detta visat sig påverka intervjupersonernas hälsa vilket modellen antyder. Modellen visar på komplexiteten bakom skuldproblematiken och dess relation till hälsa genom att det inte bara är skulderna i sig som bidragit till ohälsa. Mitt material antyder även, utifrån modellen, att det faktiskt inte är ”vem som helst” som drabbas av skuldproblem utan att det föreligger en mängd orsaker och omständigheter tidigare i livet. Dessa har dessutom påverkan på hur självkänslan förvärrats vilket i sin tur påverkar i vilken grad hälsan ska försvåras. I sig har inte en sämre uppväxt eller en skilsmässa betydelse för om man hamnar i skuldproblem men att effekterna av dessa förvärras. Modellen tar i sig inte upp var de skamgörande erfarenheterna härstammar ifrån och ger därför inga djupare förklaringar till dessa. I mitt intervjumaterial tycker jag mig kunna se att de skamgörande erfarenheterna i sig inte uppstår av skulderna utan att de funnits där tidigare och utvecklas i och med en svårare ekonomisk situation.

8. Avslutande diskussion

Syftet med uppsatsen var att undersöka upplevelsen av att leva i en skuldsatt situation, orsaker och vägar in i skuldproblematiken samt vilka upplevelser budget och skuldrådgivningen gett

dessa personer. Undersökningen byggde på ett par frågeställningar och har framförts genom ett empiriskt material kopplat till teoretiska utgångspunkter kring skuld och skam.

Intervjupersonerna i min undersökning beskriver en påtvingad försäljning av bostaden i en dålig bostadsmarknad, arbetslöshet samt andra personliga förhållanden såsom skilsmässa som orsaker bakom sin skuldsättning. En sämre ekonomisk situation med skulder som följd har ibland även lett till att intervjupersonerna tvingats ta större lån för att klara skulderna och på så vis förvärrat sin skuldsituation. Uppkomsten av intervjupersonernas skulder kan ses som plötsliga tragiska händelser i livet men som inte inträffat ensamma utan tillsammans, eller som direkt påverkan av varandra. Mot bakgrund av tidigare forskning har detta påvisats tillsammans med en del andra förklaringar som innebär att skulder ibland uppkommer genom brister i självdisciplin eller oförmåga till ekonomisk planering. Dessa förklaringar har dock inte kunnat påvisas i mitt intervjumaterial.

Materialet tyder på att den svåra ekonomiska situationen bidragit till sjukdom och ohälsa. Dock framförs svårigheter att påvisa vilka effekter den ekonomiska situationen haft för intervjupersonerna då dessa förmodligen inte varit enda orsaken till ohälsa. Den samlade bilden av sämre hälsa uppfattas av intervjupersonerna som stark känsla av skuld och skam, dålig självkänsla samt sämre kontakt och relationer med omgivningen. Sämre hälsa har uttryckts såväl som psykiska och fysiska åkommor. Materialet visar dock på att alla intervjupersoner inte uppfattat sin psykiska och fysiska hälsa som lika allvarlig trots stor ekonomisk påfrestning. Sämre hälsa i intervjumaterialet visas ur Starrins ekonomi-skam modell där högre grad av ekonomisk påfrestning tillsammans med större grad av skamgörande erfarenheter, leder till allvarligare hälsomässiga och sociala konsekvenser. Ur materialet visas att den ekonomiska påfrestningen varit liknande hos de intervjuade men att de skamgörande erfarenheterna varierat och därmed även den upplevda hälsan. De skamgörande erfarenheterna visar sig i intervjumaterialet vara högre hos dem som inte kunnat återgå till arbetet. Därmed visar materialet på att de skamgörande erfarenheterna påverkar vår sociala identitet. Slutsatsen blir även utifrån materialet att det redan innan skulderna uppkommit funnits en bakgrund med tidigare omständigheter som bidragit till att de skamgörande erfarenheterna inte uppstått genom skulderna utan snarare förvärrats genom tidigare erfarenheter. Flera av intervjupersonerna beskriver en bakgrund av svår uppväxt, migration och eller erfarenhet av krig.

Intervjupersonerna är eniga om att budget- och skuldrådgivningen positivt påverkat deras situation både hälsomässigt och ekonomiskt. I sammanhanget bör det understrykas att flertalet intervjupersoner inte lever med stora ekonomiska tillgångar vare sig före eller efter skuldsättningen. Bilden är dock att den ekonomiska situationen förbättrats. Materialet pekar, enligt ekonomi-skam modellen, på att det därför handlar om att det är de skamgörande erfarenheterna som minskat i och med rådgivningen och som därför bidragit till en bättre hälsa. Även om intervjupersonerna framför att det är den uppkomna skuldsituationen som bidragit till sämre hälsa och att det därför är lösningen på denna som bidrar till att de så småningom mår bättre, tycker jag mig kunna se att den ekonomiska rådgivningen till stor del bidragit till att minska känslan av skuld och skam. Denna har därmed förbättrat självkänslan hos de skuldsatta. Slutsatsen blir därför att den ekonomiska rådgivningen till stor del har handlat om att möta klienten i en svår situation och att kunna bemästra detta genom hjälp till självhjälp. När det gäller diskussionen kring vilka aktörer som bör bedriva verksamheten för budget och skuldrådgivningen i kommunen har det visat sig av materialet att arbetet till stor del handlar om att möta klienter i svåra situationer och att den psykologiska hjälpen därför kan ses likvärdig med den ekonomiska.

Avslutningsvis vill jag nämna att studien endast återspeglar ett litet intervjumaterial från en enda kommun varför den inte kan ge en generaliserande bild av vare sig skuldsituationen eller rådgivningen. Trots att forskningen inom området varit sparsam har empirin i min uppsats gett en samstämmig bild med tidigare forskning med vissa undantag. Under uppsatsens gång har det väckts nya frågor och tankar kring skuldproblematiken. Vi lever idag i en tid som speglas av ekonomisk kris vilket leder mina tankar till hur det för många människor kommer att innebära arbetslöshet och svår ekonomisk situation. Trots att vi vet att arbetslöshet och skuldproblem leder till sämre hälsa har vi idag inget förebyggande arbete för att handskas med dessa problem. Eftersom det under utbildningen givits mycket sparsam information kring forskning om ekonomisk utsatthet har mina kunskaper varit relativt små, även om intresset för dessa frågor alltid funnits. Under arbetets gång har det väckts en del nya frågor hos mig, dels handlar dessa om hur arbetet med ekonomisk utsatthet kan få mer status, dels varför arbetet med ekonomiskt bistånd har så dåligt rykte bland socionomstudenter? Jag tror att intresset för dessa frågor måste öka för att vi ska kunna påverka situationen som råder.

9. Referenslista

Aspers Patrik (2007). *Etnografiska metoder*. Liber AB.

Dellgran Peter (2000). ”Skuldproblematik, ekonomisk rådgivning och skuldsanering” i Annika Puide (red). *Socialbidrag i forskning och praktik*. Centrum för utvärdering av socialt arbete, Stockholm: Gothia.

Dellgran Peter (2004). *Rådgivning i förändring. Om budget- och skuldrådgivningens villkor, former och värde*. FoU Skåne. Skriftserie 2004:4.

Denscombe Martyn (2000). *Forskningshandboken. För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Engström Jenni, Josefsson Malin, Ahlström Richard (2004). ”Krisbetingade känsloreaktioner hos överskuldsatta” i *Hushållens överskuldsättning i Norden. Rapport från ett samnordiskt forskningsseminarium om orsakerna till och konsekvenserna av nordiska konsumenters överskuldsättning*. Tema Nord 2004:513, Copenhagen

Hjort Torbjörn (2004). *Nödvändighetens pris. Konsumtion och knapphet bland barnfamiljer*. Socialhögskolan. Lunds universitet.

Jönsson Leif Roland (2003). *Arbetslöshet ekonomi och skam*. Lund Dissertations in Social Work 14. Lunds universitet. Socialhögskolan.

Klingander Birgitta (1998). *Nu är jag kanske stark innerst inne. En studie av hushåll som sökt ekonomisk rådgivning hos Konsument – Trollhättan*. Institution för hushållsvetenskap, Göteborgs universitet.

Konsumentverket (2005) *Budget- och skuldrådgivning – en introduktion*. Bromma

Kronofogdemyndigheten (2008a) ”Alla vill göra rätt för sig” Överskuldsättningens orsaker och konsekvenser.

May Tim (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Studentlitteratur.

Repstad Pål (1999). *Närhet och distans – kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Studentlitteratur.

Sandvall Lisbeth (2008). *Från skuldsatt till skuldfri. Processer, strategier och påverkande faktorer*. Institution för vårdvetenskap och socialt arbete. Växjö universitet.

Scheff Tomas J & Starrin Bengt (2002). ”Skam och sociala band- om social underordning och utdragna konflikter”, i Anna Meeuwisse & Hans Swärd (red). *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och kultur

Starrin Bengt, Forsberg Erik & Rantakeisu Ulla (1999). ” I arbetslöshetens spår. Ekonomisk stress, skam och ohälsa” i Annika Härenstam, Eva Lindbladh, Ulf Lundberg, Bengt Starrin (red) *I vanmaktens spår*. Umeå: Boréa Bokförlag.

Starrin Bengt & Kalander Blomqvist Marina (2001). ”*Det är den där skammen...skammen att inte klara sig själv*” *En studie om socialbidragstagares ekonomiska sociala och hälsomässiga förhållande*. Karlstad: Arbetsrapport 4, Karlstads universitet.

Trygged Sven (2003). *Hellre brödlös än rådlös. Ekonomisk rådgivning som metod i socialt arbete* Forskningsrapport 2003:1. FoU Nordväst. Stockholms län

Lag

SFS 2006:548 *Skuldsaneringslag*.

Bilaga 1

Brev till intervjupersoner

Du har något att berätta

Jag som skriver till dig går sjätte terminen på socionomprogrammet vid Lunds universitet. Jag ska skriva en uppsats som handlar om hur personer som går eller gått i budget och skuldrådgivning uppfattar denna verksamhet. Jag skulle därför vilja träffa dig för en intervju där du berättar om hur du tyckt att budget och skuldrådgivning påverkat dig.

Du har tillsammans med ett antal andra personer blivit tillfrågad med anledning av att du sökt budget och skuldrådgivning. Du behöver endast lämna namn och telefonnummer så jag kan nå dig för en intervju. Jag kommer utifrån en lista att välja ut fem personer att intervjua, därför är det inte säkert att det är just dig som jag kommer ringa till. Personalen på budget och skuldrådgivningen kommer därför inte heller veta vem av er jag kommer att intervjua.

Inga uppgifter om dig kommer att föras vidare till din handläggare och kommer heller inte påverka din budget och skuldrådgivning. Om du idag skriver upp dig som intresserad går det ändå bra att ställa in intervjun senare och du behöver inte förklara varför.

Inga namn eller personuppgifter kommer att finnas med i min uppsats. Det kommer heller inte stå i vilken stad undersökningen har skett.

Intervjuerna kommer att genomföras så snart du har möjlighet. Du har möjlighet att föreslå en plats eller att jag ordnar någonstans att träffas. Intervjun kommer att ta ca 1 timme. Har du några frågor får du gärna ringa/maila mig. Telefon nr: XXXX-XXX XXX, E-post: XXXXXXXXXXXX.

Det är mycket värdefullt för mig om du skulle vilja ställa upp för en intervju.

Vänliga hälsningar
Anna Lindström

Bilaga 2

Intervjuguide

Personlig bakgrund

Berätta kort om dig själv

Skulle du kort vilja berätta om din ekonomiska situation?

Tiden före budget och skuldrådgivningen

Vad var det som fick dig att söka budget och skuldrådgivning?

Hur såg din personliga situation ut innan du sökte budget och skuldrådgivning (Familj, vänner)?

Tvekade du någon gång innan du sökte budget och skuldrådgivning?

På vilket sätt upplevde du att det var att ha skulder innan du sökt hjälp?

Har du kunnat vara öppen gentemot vänner och familj med att ha skulder?

Tiden under budget och skuldrådgivningen

Upplever du att du fick hjälp av budget och skuldrådgivningen?

På vilket sätt blev du bemött av budget och skuldrådgivningen?

Kände du någon gång dig kränkt eller orättvist behandlad av rådgivningen?

Upplevde du budget och skuldrådgivningen styrande eller dömande?

Upplever du att rådgivarna hade den kompetens som behövdes?

Tiden efter budget och skuldrådgivningen

Vad var det som gjorde att du slutade i budget och skuldrådgivning?

På vilket sätt fick du hjälp av budget och skuldrådgivningen?

Hur ser din personliga situation ut idag, efter att du sökt budget och skuldrådgivning?

Hur ser dina relationer till familj och vänner ut idag?

Har din syn på pengar och skulder förändrats?

Hur upplever du att det är att leva utan skulder, eller att fått hjälp med dina skulder?

Vilka effekter upplever du att budget och skuldrådgivningen haft?

Har du följt de råd som du fått av budget och skuldrådgivarna?

Situationen idag

På vilket sätt tror du att budget och skuldrådgivningen påverkat dig mest?

Hur upplever du att din situation ser ut idag jämfört med innan du sökt budget och skuldrådgivning?

Har budget och skuldrådgivning påverkat din syn på pengar och konsumtion?

Vad har varit den största förändringen du har fått göra?

Hur upplever du att du mår idag?

Finns det någon skillnad nu jämfört med innan budget och skuldrådgivning i hur du uppfattar din självkänsla?

Avslutning

Är det någon fråga som varit svår att besvara?

Är det något du skulle vilja tillägga?

Får jag lov att kontakta dig igen för komplettering mm?

Skulle du vilja ta del av c-uppsatsen, via mail eller i pappersform?